

UOT 37

G.X.Əhmədova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
gulnaz.ahmedova.84@mail.ru

İBTİDAİ SINIFLƏRDƏ İNNOVATİV TƏLİM FƏALİYYƏTİNİN TƏŞKİLİNİN MAHİYYƏTİ VƏ VƏZİFƏLƏRİ

Açar sözlər: *innovativ təlim, pedaqoji fəaliyyət, interaktiv təlim, təlim metodları*

Müasir dövrdə ibtidai siniflərdə innovasiyaların tətbiqi şagirdlərin intellektual və yaradıcılıq bacarıqlarının formalaşmasında mühüm rol oynayır. İnnovativ pedaqoji fəaliyyət aşağı siniflərdə oxuyan şagirdlərin idrak fəaliyyətini fəallaşdırır, onların öyrənmə prosesini intensivləşdirir. İbtidai siniflərdə yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə, həmçinin təlim prosesində yeni metodların tətbiqi şagirdlərin gələcək inkişafına da geniş yol açır. Təqdim olunan məqalədə ibtidai siniflərdə innovativ təlim fəaliyyətinin təşkilinin məqsəd və vəzifələrinə diqqət yetirilir, onun əsas mahiyyəti və məzmunu açıqlanır.

Г.Х.Ахмедова

СУЩНОСТЬ И ЗАДАЧИ ОРГАНИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Ключевые слова: *инновационное обучение, педагогическая деятельность, интерактивное обучение, методы обучения*

В современную эпоху внедрение инноваций в начальной школе играет важную роль в формировании интеллектуальных и творческих способностей учащихся. Инновационная педагогическая деятельность активизирует познавательную деятельность младших школьников и активизирует их учебный процесс. Использование новых педагогических технологий в начальных классах и внедрение новых методов обучения в учебный процесс открывает путь для дальнейшего развития учащихся. В данной статье затрагиваются цели и задачи организации инновационной учебной деятельности в начальных классах и разъясняются сущность и содержание такого обучения.

G.X.Ahmedova

THE ESSENCE AND OBJECTIVES OF THE ESTABLISHMENT OF INNOVATIVE LEARNING ACTIVITIES IN THE ELEMENTARY GRADES

Keywords: *innovative training, pedagogical activity, interactive learning, teaching methods*

In the modern era, the introduction of innovations in primary school plays an important role in shaping students' intellectual and creative abilities. Innovative

pedagogical activity activates cognitive activity of junior students and intensifies their learning process. The use of new pedagogical technologies in the elementary grades and the introduction of new teaching methods in the learning process opens the way for further development of students. This article touches the goals and objectives of the organization of innovative learning activities in the elementary grades and explains the essence and content of this activity.

Yaşadığımız müasir zamanda orta ümumtəhsil məktəblərinin əsas istiqaməti, hədəfi yüksək intellektual hazırlığa sahib olan, əldə etdiyi biliklərdən həyatının müxtəlif sahələrində işlətməyi bacara bilən mütəxəssisin yetişdirilməsindən ibarətdir. İnformasiya zamanəsində informasiya bolluğunda yaşayan gəncin özünü hansı fəaliyyət sahəsində doğrulda biləcəyi və eyni zamanda fəaliyyətini necə qurması bu gün bizi də düşündürməkdədir. Təhsil strukturunda indiki mərhələdə innovativ proseslərin inkişafı mühüm obyektiv bir hadisədir. Bunun başlıca səbəbi isə aşağıdakılardır:

- insanın həyatının bütün sahələrində informasiya texnologiyalarının intensiv inkişaf etməsi;
- müasir təhsil fəlsəfəsinin məzmununun yenilənməsi;
- təhsil prosesində təhsilə alan və təhsilverənlərin qarşılıqlı fəaliyyətinin humanist yönümlü xarakter daşması;
- ibtidai sinif şagirdinin yaradıcı şəxsiyyət kimi formalaşdırılması;
- şəxsi peşə fəaliyyətinin inkişafı üçün ibtidai sinif müəlliminin fəallıq və məsuliyyət səviyyəsinin artırılması zəruriyyətinin olması və s.

Göstərilənləri nəzərə alaraq müəllimin tədris prosesindəki innovativ fəaliyyəti son dərəcə vacibdir. İnnovativ pedaqoji fəaliyyət – daha yüksək nəticələr əldə olunması, yeni bilik və bacarıqlar əldə etmək və tam fərqli pedaqoji təcrübənin formalaşması məqsədilə tədris prosesinin dəyişdirilməsi və inkişaf etdirilməsinə yönəlir. İnnovativ pedaqoji fəaliyyət hər zaman müəyyən bir mənaya, yəni təlim prosesində qazanılan bilik və bacarığa, şəxsiyyətin tərbiyə olunmasındakı vacib keyfiyyətlərə yönəlir.

İbtidai sinif şagirdlərində idrakın bütün keyfiyyətlərinin inkişafı və təkmilləşdirilməsi, təfəkkürünün formalaşdırılması ilə bağlı aparılan işlərdə innovativ təlim metodlarının rolu əvəzedilməzdir. Tədris prosesində təlim metodları əsasən ibtidai sinif şagirdlərinin idrak fəaliyyətinin fəallaşdırılmasına istiqamətləndirilməlidir. Bu gün şəxsiyyətyönümlü təhsil adlandırdığımız təhsilin başqa üstünlükləri də var. Şəxsiyyətyönümlü təhsil bir idrak subyekti kimi ibtidai sinif şagirdinin fərdi fəaliyyətindən asılı olaraq onun inkişafını təmin edir.

Dünyada öz elmi təcrübəsi ilə tanınmış pedaqoq və psixoloqlar təlimdə yüksək nəticənin əldə edilməsini, təlim psixologiyasının, təlimin təşkili üçün lazımı şəraitin yaradılmasının, ibtidai sinif şagirdlərinin idrak fəaliyyətinin və intellektual

səviyyəsinin inkişaf etdirilməsində əməyin elmi təşkilinin düzgün həllində görürlər. Təlimdə yüksək səmərəli nəticə əldə etmək üçün ibtidai sinif şagirdlərinin təlimə, dərsə marağını artırmaq, öyrəndiklərini harada, nə vaxt, nə üçün lazım olacağını öyrətməklə və öyrəndiklərini konkret şəraitdə tətbiq edə bilmək bacarığını formalaşdırmaqla mümkündür. Buna əsaslanaraq qeyd etmək olar ki, təlim prosesində əməli fəaliyyətin böyük rolu vardır. İbtidai sinif şagirdlərində 3 növ təlim fəaliyyətinə rast gəlmək olar:

- materialı hazır təqdim etmək və mənimsətmək. Belə təlim qavrama və yaddasaxlamaya əsaslanır;

- təbii öyrənmə – yaradıcı fəaliyyət;

- şagirdlərin idrak fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsinə əsaslanan təlim;

İbtidai sinif şagirdlərinin bilik əldə etmə imkanları çox geniş olsa da, hüdudsuz deyildir. Təlimin nəticəsi olaraq müvəffəqiyyətə nail olmaq üçün həm daxili amillər, həm də xarici amillər vəhdət təşkil etdikdə təlim müvəffəqiyyətlə nəticələnir. Biz indiyə kimi “nəyi öyrətmək?” və “necə öyrətmək?” – tədris prosesində müəllimin qarşısına çıxan bu iki suala təlim prinsiplərindən çıxış edərək cavab verməyə çalışmışıq. Ancaq bütövlükdə “öyrənmə” özü nədir? sualına bəzən lazımi cavab tapa bilmirik. Deməli, biz əvvəlcə “öyrənmə”nin özünü öyrənməliyik, sonra da onu şagirdlərə öyrətməliyik [3, s.83].

Təlim prosesinin daxili və xarici amillərdən asılılığını görə bilmək, onu təlim zamanı qarşıya qoyulmuş məqsədə istiqamətləndirmək üçün ibtidai sinif müəllimi yüksək biliyə, pedaqoji ustalığa, eyni zamanda yüksək səviyyədə psixoloji hazırlığa malik olmalıdır.

Məlumdur ki, təlim prosesində iki tərəf – təhsilalan və təhsilverən (yəni öyrədən və öyrənən) arasında qarşılıqlı təsir, bağlılıq və əlaqə yaranır. Təhsilverənin – öyrədənin təlim zamanı öhdəlikləri ibtidai sinif şagirdlərinə onların yaş və fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla müəyyən bilikləri, müəyyən informasiyaları çatdırmaqdır. Ənənəvi təlim prosesində ən çox müəllim özü fəaliyyət göstərir, dərs monoton şəkildə aparılır və ibtidai sinif şagirdi hazır biliklər əldə edirlər. Buradan nəticə olaraq görünür ki, ənənəvi təhsil formasında məktəblərdə təlim prosesində qarşılıqlı fəaliyyətdə olan iki tərəfdən ən çox fəallıq göstərən öyrədəndir. Belə olduğu təqdirdə təlim fəaliyyəti ərzində uşaqlarda müəyyən məsələni həll etməyə istiqamətlənmiş olan axtarış səciyyəli əməli və fikri fəaliyyət, müstəqil düşüncə yetərinə inkişaf edə bilmir.

Təlim zamanı qazanılan bilik ibtidai sinif şagirdinin əsas idrak motivinə çevrilməlidir. Bilik hazır şəkildə qəbul edildikdə, bu zaman ibtidai sinif şagirdinin idrakı passiv xarakter daşıyır. Lakin bilik əldə etmək ibtidai sinif şagirdinin daxili tələbatına çevrildikdə idrak passiv xarakter daşımır. İdrak insan şəxsiyyətinin bütün həyat fəaliyyətinə nüfuz edir. İbtidai sinif şagirdini idrak fəallığına təhrik edən bir çox səbəblər mümkündür.

- dərslərindən ən yüksək nəticə əldə etməsi;

- fənni sevməsi;
- müəlliminə hörmətlə yanaşması;
- valideynləri və ictimaiyyət qarşısında borcunu yerinə yetirmək və s.

İdrak fəallığına səbəb olan təhrikedici və fəallığa gətirib çıxaran amillər qısamüddətli olmaqla yanaşı, eyni zamanda keçici də ola bilər. Bildiyimiz kimi, hər bir hərəkət məqsədlə bağlı olur. Əgər şüurlu surətdə dərk olunmuş məqsəd yoxdursa, onda fəaliyyət də yoxdur. Görkəmli pedaqoq D.Dyui təklif edirdi ki, təlim prosesini şagirdin məqsədyönlü fəaliyyəti əsasında, onun maraqlarını nəzərə alaraq qurmaq lazımdır. Şagirdlərdə onların gələcək fəaliyyətində lazım olacaq, şəxsi maraqları əsasında qazanılmış bilikləri stimullaşdırmaq olar [5, s.15].

Hazırkı təhsil haqqında sənəddə, ümumtəhsil məktəbində keçirilən hər bir dərs ibtidai sinif şagirdinin təfəkkür və intellekt səviyyələrini yüksəltmək üçün zəngin informasiya vasitəsidir. Bunun ən başlıca yolu interaktiv təlim texnologiyalarından düzgün və məqsədyönlü şəkildə istifadə olunmasıdır. Təlim, ilk növbədə təhsilalan subyektlə – şagirdlə bağlı termindir. Təlim bilik, bacarıq və vərdişlərin verilməsi və mənimsənilməsi prosesidir. Təlim zamanı təhsilin qanunauyğunluqları və vəzifələri nəzərə alınaraq reallaşdırılır. Deməli, təlim təhsil almağın vasitəsidir.

Təlim metodlarından düzgün istifadə ibtidai sinif şagirdlərinin idrak metodlarına yiyələnməsinə gətirib çıxarır. Nəticə olaraq ibtidai sinif şagirdləri bilik əldə etmək, qazanılan biliklərin təcrübədə tətbiqini öyrənirlər. İbtidai sinif şagirdləri idraki və fikri fəaliyyətə təlim prosesində nail olurlar. İdrak fəaliyyətinin əsas məqsədi şagirdlərdə məntiqi, yaradıcı və tənqidi təfəkkürü inkişaf etdirməkdir.

İbtidai siniflərdə istifadə olunan təlim metodları didaktik məqsədlər əldə etmək üçün əsas amil kimi istifadə olunur. İngilis filosofu P.Bekon metodu “yolçunun yolunu işıqlandıran məşəl” bənzətməsidir.

Müasir dövrdə müəllimlər yeni texnologiya və metodlardan istifadə etməklə dərslərin daha zəngin və maraqlı təşkilinə, şagirdlərin müstəqil düşünməsinə, qazandıqları bilik və bacarıqların həyat fəaliyyətlərində tətbiqinə nail olurlar. Deməli, yeni təlim metodları təhsilin məzmun və mahiyyətinin daha yaxşı mənimsənilməsinə, eyni zamanda ibtidai sinif şagirdlərinin idrak təfəkkürünün inkişafına səbəb olur. Təlim prosesini fəallaşdırmaq üçün mühakimə, düşünmə qabiliyyəti və bacarığını inkişaf etdirmək, yaradıcı olmağa həvəsləndirmək, öyrənməyi öyrənməyə sövq edən ibtidai sinif müəllimi dərs müddətində yeni metod, üsul, texnika və prosedurlardan da faydalanmalıdır.

Bu gün ibtidai sinif müəllimini düşündürən əsas məqsəd və hədəf ibtidai sinif şagirdlərinin zehni düşüncəsini zənginləşdirmək, informasiya axınından düzgün şəkildə faydalanmaq bacarığını inkişaf etdirməkdən ibarət olmalıdır. Tədris zamanı tətbiq olunan yeni təlim metodlarının əsas üstün cəhətlərindən biri də şagird və müəllim arasında yeni münasibətlər (yəni şagirdə subyekt kimi yanaşmaq)

yaratmasıdır.

İnteraktiv – “qarşılıqlı fəaliyyətə əsaslanan” fikrini ifadə edir, bu təlim formasında dərstdə, təlim prosesində yaranan, şagirdlər arasında öyrənmə məsuliyyəti və yoldaşlığı, öyrədənə-öyrənənin vahid birligini nəzərdə tutulur. İnteraktiv təlim prosesi ibtidai sinif şagirdlərini universal (yəni iradi, əxlaqi, əqli, estetik, mədəni, hüquqi, ekoloji, iqtisadi) istiqamətdə inkişaf etdirir, eyni zamanda şagirdlərə hazır biliklər deyil, onları tədqiqata, diskussiyaya cəlb etmək, sərbəst fikir yürütməyə yönəldir. İnteraktiv təlim metod və texnologiyaları tədris və təlim fəaliyyətinin təşkili və idarə olunmasının məcmusudur ki, onlar üçün aşağıdakılar səciyyəvidir:

- dərsi daha maraqlı etmək, ibtidai sinif şagirdlərinin idrak fəaliyyətini sürətləndirmək üçün problemlə vəziyyətin yaradılması;

- ibtidai sinif müəllimləri tərəfindən yaradılan problemlə vəziyyətin icrası zamanı ibtidai sinif şagirdlərinin tədqiqatçılıq qabiliyyətlərini aşkara çıxararaq fəal fəaliyyətə istiqamətləndirilməsi.

Tədqiqatçılıq fəaliyyətinin dərstdə tətbiq olunması ibtidai sinif şagirdinin yaradıcılıq qabiliyyətinin formalaşmasına gətirib çıxarır. Bu fəaliyyət şagirdin daha yüksək səviyyədə biliyini sistemləşdirməsini təmin edir. Tədqiqatçılıq-layihə metodu tədris prosesində ən geniş istifadə olunan metoddur. İbtidai sinif şagirdləri tədrisi müəyyən priyomlar vasitəsilə mənimsəyirlər. Bu, onlarda müstəqillik, şüurluluq, konkret faktlara, hadisələrə, əşyalara aid ümumiləşdirmə aparmağa şərait yaradır.

Dünyada baş verən yeniliklər təhsildən də kənar keçməyib təlim prosesinin mahiyyətinə, təlim metodlarının məzmununa öz təsirini göstərir. İctimai şərait inkişaf etdikcə, dəyişdikcə, ölkəmiz inkişaf etdikcə təhsil sistemi də yeniləşməyə başlayır. Cəmiyyət yeniliyə açıq, sərbəst düşünən, rəqabətə hazır şəxsiyyət, yaradıcı insan yetişdirməyi əsas məqsəd kimi təhsil müəssisələrinin qarşısına qoyur. Dövlətin təhsil müəssisələrinin qarşısına qoyduğu vəzifələri həyata keçirmək, reallaşdırmaq üçün təlimin təşkilində fəal-interaktiv təlim metodlarından istifadə zamanı ölkədə milli-mənəvi dəyərlərin nəzərə alınması zərurətə çevrilmişdir.

Tədris prosesində interaktiv təlim metodlarından istifadə olunması şagirdlərin fəallığının artırılması, lazımi təfəkkür-idrak xüsusiyyətlərinin və yaradıcı qabiliyyətlərinin formalaşması və təlim fəaliyyətində keyfiyyətin yüksəldilməsinə şərait yaradır. Təlimin səmərəliliyini artırmağın digər yollarını aşağıdakı şəkildə göstərmək olar:

- ibtidai sinif şagirdlərinin idrak fəaliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi;
- təlimdə yaxşı şəkildə təşkil olunmuş motivasiyanın yaradılması;
- ibtidai sinif şagirdlərinin biliklərinin təfəkkürə əsaslanmaqla formalaşdırılması;
- biliklərin müstəqil, yaradıcı şəkildə şagirdlər tərəfindən əldə edilməsi.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, fəal və interaktiv təlim metodları dərslərin keyfiyyətini artırmaqla yanaşı, eyni zamanda təlimin məzmununun öyrənilməsi, öyrəndikləri məzmunun tətbiqini səmərəli edir və şagirdlərin dərslərdə fəaliyyətini daha da artırır. Müəllimin pədaqoji fəaliyyəti ibtidai sinif şagirdlərinin öyrənməyə həvəsi və nailiyyəti artdıqca yüngülləşir. İnteraktiv təlimdən istifadə etməklə dərslərin hazırlanması və idarə edilməsi müəllimdən böyük zəhmət, işgüzarlıq və təşkilatçılıq, yaradıcılıq, İKT bacarıqlarının olmasını tələb edir. Belə ki, müasir dərslərin bütün mərhələləri ibtidai sinif şagirdlərinin yaş səviyyəsinə, maraq dairəsi nəzərə alınaraq qurulmalı, bu da öz növbəsində dərslərin maraqlı və informasiya ilə zəngin keçməsinə səbəb olur.

ƏDƏBİYYAT

1. *Kərimov Y.Ş.* Seçilmiş əsərləri. İbtidai təhsilin nəzəri problemləri. II c., Bakı, 2007, s.431
2. *Kərimov Y.Ş.* Təlim metodları. Bakı: “RS poliqraf” MMC, 2009, 279 s.
3. *Zeynalova C.* Təlim fəaliyyətinin psixoloji prosesi. Bakı: Ünsiyyət, 2017, 144 s.
4. *Əliyev R.* İKT əsaslı innovativ tədris yanaşmaları // Kurikulum, 2011, №1, s.69-73
5. *Mehrabov A.O.* Layihələr metodu: məzmunu, tətbiqi və xüsusiyyətləri // Azərbaycan məktəbi, 2007, №3, s.11-18
6. *Подласый И.П.* Педагогика. Москва: Владос, 2003, 574 с.
7. www.edsys.in/16-innovative-ideas-make-teaching-methods-effective/

Redaksiyaya daxil olub 07.01.2020